

Alıntı: "Eğer sınırsız hoşgörümüzü, hoşgörüsüzleri de içine alacak kadar genişletirsek ve hoşgörülü bir toplumu, hoşgörüsüzlerin saldırılarına karşı koruyacak tedbirler almazsak, hoş görenlerle birlikte hoşgörüde yok edilmiş olacaktır." (Karl Popper)

BİR ERDEM OLARAK HOŞGÖRÜ VE KORUYUCU OLARAK DENGE

İnsan varoluşu itibariyle birlikteliğe, diğer insanlar ile etkileşim halinde yaşamaya meyillidir. İlk çağlardan itibaren insanlar önceleri daha küçük ölçekte olmakla birlikte komünler oluşturdular. Bunlar zamanla daha büyük topluluklar yani şehirler haline geldi. Topluluğun büyümesi daha fazla insanın bir araya gelmesi neticesinde gerçekleştiği için daha fazla işbölümü ve daha fazla kurallara ihtiyaç duyuldu. Bugünkü insanın ahlak anlayışının temelleri de o kurallara, yani neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair belirenen hükümlere dayanmaktadır. Birlikte yaşama hali insan doğasının en temel gereksinimlerinden olmakla beraber aynı zamanda en temel problemlerinin de kaynağıdır. Çünkü birlikte yaşamayı sürdürebilmek, insanın kendisiyle birlikte topluluktaki diğer insanları düşünerek hareket etmesiyle, gerçek manada düzen içinde varolabilecektir. Bunun içinde bir kurallar bütününe ihtiyaç vardır. Kuralların belirlenmesinde temel esas neyin doğru ya da yanlış, iyi veya kötü olduğu hakkındadır. Topluluğun zararına olabilecek şeylerin yasaklanması düzenin korunması için gerekenlerden ilkiydi. İnsanlar önceleri temel bazı esasları kapsayan bu ilkeleri zamanla gelişimleri düzeyinde genişlettiler. Tüm bu süreç insanlığın eylemlerini sorgulaması ve eleştirmesine sebep oldu. Erdem kavramı da hem bu sürecin bir ürünü hem de sürece yön veren yegane unsurdu. Erdem kavramının asırlar boyunca insan hayatındaki önemi daima yaşamayı sürdürmüştür. Bugünün ve dünün iyi ve doğru insan tanımlamalarında aranan ilk özelliklerden biridir. Aristo ve Farabi gibi felsefe tarihinde derin izler bırakmış birçok filozof felsefelerinin menşesi bu kavrama dayandırılmaktadır. Etiğin temel kavramlarından biridir. Fransız ihtilali, Sanayi Devrimi gibi insanlığın önemli dönüşümler geçirdiği noktalarda birçok toplumda çıkan karmaşaların temeli o güne taşıdıkları değer yargılarının, erdem hakkındaki fikirlerinin değişmesi yönündeki korkularıdır. Çünkü erdem ile kastedilen şey asırların tecrübesi ve birikimidir. Bugünkü tüm değer yargıları da heybesinde deneyim kazanmış bilgiyi saklar. Bu nedendir ki bu birikimin kaybolup gitmesinden korkan insanlar değişimlerin yarattığı devrimlerden ürküp kaçmaya çalışmıştır. Eski kültürlerini yaşatmaya çalışan toplumlarda bu deneyim kazanmış bilginin sloganik bir biçimde var olduğu atasözlerinin ve eski öğretilerinde çok önem taşıdığı da bu birikimin bir kanıtı niteliğindedir. Örnek olarak da Japonya bu ülkelerden biridir.

Erdem genel manası itibariyle birçok kavramı kapsar. Bunlardan ilk akla gelenlerden biri hoşgörüdür. İnsan doğası gereği iyiliğe meyillidir. Dolayısıyla da hoşgörülüdür. Hoşgörü kavramı genel anlamda bakıldığında zihinde iyi çağrışımlar yapmaktadır. Doğru ve iyi insan

kimdir diye sorulduğunda sıralanabilecek karakter özelliklerinden biridir. Bununla birlikte iyi bir toplum hayatı için toplumun ferterinden beklenen temel özelliklerden de biridir. Toplum bireylerinden birbirlerine karşı hoşgörülü davranmalarını beklemektedir. Çünkü hoşgörü yaşanabilecek sorunları çözüme kavuşturmak ve karmaşanın önüne geçmek için iyi bir yöntemdir. Ancak her şeyin aşırı hali zarardır. Bu fikir Aristo felsefesinin temel görüşlerinden biridir. Aristo bu durumu "Altın Orta" olarak ifade eder. Gerçek manada tam olarak bir düzen sağlanabilmesi için aşırılıklardan kaçınmak gerekir. Burada aşırılıktan kasıt sadece olumsuz olan bir aşırılık değildir. İyiye olan aşırılıkta sorunlara sebep olacaktır. Uç noktalar her ne olursa olsun tehlike arz eder. İşte hoşgörüde de aşırılıkta bulunmak hem bireyi hem de toplumu olumsuz etkileyebilecek bir durumdur. İnsanların iyiye olan meyilerinin kötüye veya çıkar uğruna kullanılması tarih boyunca defaatle örnekleri görülmüş bir olaydır. Bir felsefi fikir olarakta "Her şey zıttıyla var olur." İyi varsa mutlaka bir kötude olmalıdır ki bir şey iyi olarak adlandırılabilsin. Mutsuzluk olmalıdır ki mutluluk tanımlanabilsin. Bu nedenle hoşgörü olduğu gibi hoşgürsüzlükte vardır. Yani hoşgörülü insan ve hoşgürsüz insan da vardır. Ancak hoşgörü de hiçbir erdem olmadığı gibi sınırsız değildir. Mutlak bir ölçüye sahiptir ki sahip olmasaydı bir erdem olarak varolmazdı. Hoşgörünün sınırlarının çizilmemesi ve hoşgürsüzlük karşısında ezilmesi hem bunun yaşandığı toplum hem de yaşayan bireyler açısından olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Bu nedenle bireyleri ve meydana getirdikleri toplumu hoşgürsüzlüklere karşı korumak için önlemler alınmalıdır. Bireysel olarak doğru bir ahlaki gelişim bu önlemlerden ilkidir. Doğru bir ahlaki gelişim öncelikle toplum içindeki düzgün bir kültür ve kurallar aktarımı neticesinde ortaya çıkar ki bu genel anlamda sosyoloji de "Toplumsallaşma" olarak ifade edilir. Doğru gerçekleştirilen toplumsallaşma toplum için uygun bireyler yettirmedeki yegane unsurdur. Hayatını doğru bir toplumsallaşma süreci içinde geçiren birey yaşadığı ortamın tarihinin ve bugününün ve normlarının farkındadır. Karşılaşabileceği durumlar karşısında sergileyeceği tavırda tüm bu birikimin neticesinde gerçekleşir ki bu sayede dengeyi sağlayabilecektir. Bu denge aynı zamanda kişisel gelişimi açısından nerede olduğuyla da çok ilgilidir. Bu durumdan yola çıkarak örneklendirecek olursak her bireyin yaşamdaki hedefi ; Maslow'un "İhtiyaçlar hiyerarşisi" nin de en üst basamağı olan "Kendini gerçekleştirmektir." Yani olabileceği ve erişebileceği en iyi konuma gelmek. Bu fikir felsefe de genel anlamda insan için kullanılsa da Platonun felsefesinde de bunun farklı bir açıdan tezahürünü görmekteyiz. Platonun felsefesinde İdeal varlıklar ve Fenomen varlıklar vardır. İdeal varlıklar asıl olanlar, fenomen varlıklar ise görünüşlerdir. Fenomen varlıklar idealarına ulaşmak için güçlü bir arzu duyarlar. Tıpkı insanın kendini gerçekleştirmek için duyduğu arzu ve neticesinde varoluşu boyuncaki çabası gibi. Ancak idealar ulaşılmazdır ve bu ulaşılmazlıktan "Platonik aşk" kavramı ortaya çıkmıştır. İşte kendini gerçekleştirmeyi hedefleyen birey bazen bu uğurda yapabileceği fedakarlıkların sınırlarını çizemez. Hele ki kendini kanıtlama ihtiyacı içerisindeyse davranışlarında ölçüsüzlükler ortaya çıkabilir. İşte bu noktada hoşgörülü olmak ve bu sayede de iyliğe yani o kişinin belkide nihai amacı olan mutluluğa ulaşmak adına kendi hoşgürülüğünün seviyesini ayarlayamayan bireyler bu duygularının suistimal olduğunu görürler.

Sonuç olarak mutsuz bir birey ortaya çıkar. Mutsuz bireyler ise sıkıntılı toplumu oluşmasına sebep olur. Bu nedenle doğru bir duygusal gelişim kişinin kendini gerçekleştirme yolundaki serüveninde doğru adımları atması açısından önemlidir. Hoşgörünün hoşgörüslük karşısında ezilmemesini sağlamak için bireyler kadar devlette önemli bir role sahiptir. Toplum içinde probleme sebep olabilecek bireyler vardır bunların denetiminde kabul gören güçlerden biri de devlettir. Zaten devlette biraz da bu açıdan oluşturulmuştur. Rousse "Toplum Sözleşmesinde" bunun anlatır. İnsanlar bir araya gelir yetkilerini devlete verir ve sonuç olarak toplu bir yetkiye sahip olan devlette bu yetkisini kullanarak düzeni sağlamakla görevlendirilir. İşte bu nokta da toplumdaki düzeni sağlamak için elinde ciddi bir güç bulduran devlet bu yetkisini kullanarak toplumda yaşanabilecek karmaşanın önüne geçmelidir.

Hoşgörülü bireyleri ve tabii ki hoşgörülü toplumu korumak aynı zamanda bir erdem olarak hoşgörüyü korumak demektir. Tıpkı hoşgörülü bireylerin ve dolayısıyla hoşgörülü bir toplumun kaybolması ile hoşgörünün de yok olacağı gibi. Bir toplumda baskın olan fikir, değer algıları her neyse gelecek yeni nesiller ve bugünün insanları da o doğrultuda hareket etmeye ve düşünmeye yönelirler. Eğer bir toplumda olumsuz bir durumun yayılışı gerçekte olmasa bile olduğu iddia edilirse o yönde bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Kaldı ki olumsuz bir durumun bizzat yaşanması o toplumdaki diğer bireyleri de etkisi altına alabilecektir. Bu örnek için düşündüğümüzde karşımıza iki sonuç çıkmaktadır. İlki; yetişen yeni nesillerin hoşgörüslüğün hakim olduğu bir topluma doğması bu yönde bir düşünce yapısı geliştirerek büyümesine sebep olabilir. Bu da zaman içinde tüm bireyleri sorunlu, oldukça karmaşık bir topluma sebep olur ki çoğu zaman orta da bir toplum da kalmaz. İkinci sonuç olarak ise hoşgörülü olduklarında zarara uğradıklarını gören bireyler karşılarındaki insanlar gibi davranıp "kazanan" olmak isteyebilirler ki bunun sonucunda hoşgürsüz iki farklı kutbun savaşını izlersiniz. Bu durumda da karmaşanın hakim olduğu bir toplum ortaya çıkar ki aslında sonuç ilk seçenekten farklı olmayacaktır, ortada bir toplum kalmaz. Her iki durumda da görülmektedir ki önce bireyler sonra toplum ve elbette ki son olarak hoşgörü yani bir erdem yok olur. Tıpkı ortaya çıkış süreci gibi yok oluşu da aynı yolu izlemektedir. Önce birey var oldu sonra toplumu oluşturdu ve erdemler doğdu. Ve gelinen noktada ise; önce birey bozuldu sonra toplum yok oldu ve erdemler kayboldu. İşte bu sebeple bir erdem olan hoşgörüyü koruyabilmek adına bir erdem olarak varolmasını sağlayan dengeli halinin korunması asıl önemli nokta olarak görülmelidir.